

МЕЖДУНАРОДНАЯ МИГРАЦИЯ РАБОЧЕЙ СИЛЫ И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА ЭКОНОМИКУ УКРАИНЫ

Аннотация. В статье рассмотрено понятие миграции населения, исследовано ее состояние, определены положительные и отрицательные стороны этого процесса как составляющие глобализации в Украине. Приведены статистические данные миграционного прироста, объемы денежных переводов украинских мигрантов из-за границы в Украину, их деление на официальные и неофициальные. Акцентировано внимание на необходимости развития экономики Украины как основного пути для уменьшения миграции из страны.

Ключевые слова: глобализация, миграция, эмиграция, иммиграция, миграционное сальдо, трудовой потенциал.

INTERNATIONAL MIGRATION OF THE WORKING FORCE AND ITS EFFECT ON UKRAINIAN ECONOMY

Summary. The article considers the concept of population migration, examines its state, outlines the positive and negative aspects of this process as a component of globalization in Ukraine. Statistics on migration growth, volumes of money transfers of Ukrainian migrants due to the crown in Ukraine, their division into official and informal. The emphasis is placed on the need for the development of the Ukrainian economy as the main way to reduce migration from the country.

Key words: globalization, migration, emigration, immigration, migratory balance, labor potential.

УДК 338.45:665.6/.7(477)

Корінний С. О.

*кандидат економічних наук,
викладач кафедри міжнародної економіки,
природних ресурсів і економічної теорії
Запорізького національного університету*

Коблюк К. М.

*студент
Запорізького національного університету*

Korinnyi S. O.

*Ph. D., lecturer,
Department of international economy,
natural resources and economic theory
Zaporizhzhia national university*

Kobliuk K. M.

*student,
Zaporizhzhia national university*

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНИ В НАФТОГАЗОВОМУ СЕКТОРІ

Анотація. У статті проведено аналіз результатів теоретичних та практичних досліджень стану нафтогазового сектору України. Комплексно розглянуто ключові економічні показники та виявлено загальні тенденції ринку нафти й газу. Визначено основні причини стагнації нафтогазового сектору. Запропоновано рекомендації щодо усунення негативних наслідків функціонування нафтогазового комплексу та підвищення його інвестиційної привабливості в контексті інноваційного розвитку вітчизняної економіки. Обґрунтовано необхідність активізації діяльності з монополізації та створення конкурентних, прозорих енергетичних ринків відповідно до стандартів ЄС через регуляторні реформи. Доведено доцільність внесення змін до законодавчих актів і системи валютно-фінансового і кредитного регулювання у сфері зменшення політико-адміністративного тиску на внутрішньому ринку енергоресурсів та спрощення адміністративних процедур.

Ключові слова: нафтогазовий сектор, видобуток нафти і газу, енергетична безпека, ринок енергоресурсів, інвестиційний клімат.

Вступ та постановка проблеми. В останні роки питання енергетичної безпеки є одним із найважливіших для України, особливо в рамках національної безпеки. Нафтогазовий сектор є основою стабільного розвитку економіки, адже забезпечує належне функціонування всіх інших галузей та задовольняє потреби населення в енергоресурсах.

Актуальними питаннями в нафтогазовому секторі для України є: баланс експорту/імпорту, підвищення власного видобутку нафти та газу, адаптація промисловості та споживчого ринку до зростання цін на енергоресурси. Також

важливим є зменшення монополізації, та створення конкурентних, прозорих енергетичних ринків відповідно до стандартів ЄС через регуляторні реформи. У контексті інноваційного розвитку світової економіки провідним напрямом є залучення інвестицій та інноваційних технологій на підприємства нафтогазового комплексу України. Серед небезпек розвитку нафтогазового сектору можна виділити недосконалість законодавчих актів, нечіткі та нестабільні рентні правила, корупційні ризики та бюрократію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На проблемах нафтогазового сектору України акцентувалася увага в

роботах багатьох вітчизняних науковців. Так, О. Стрекаль [1] досліджував діяльність державних нафтогазових компаній та їхній вплив на формування економічного ефективного та конкурентоспроможного сектору. І. Запхляк [2] проаналізував сучасний стан газотранспортної системи країни з урахуванням інтеграційних процесів. Питання енергетичної кризи порушував Л. Квасній [3]. Більшість науковців вивчала можливість підвищення інвестиційного потенціалу в рамках процесу глобалізації, зокрема В. Засадко [4], А. Полянська [5], Г. Бурлака, В. Геєць [6], П. Гожик та ін.

З огляду на те, що нафтогазовий сектор є стратегічно важливим для економіки України, виявлення базових проблем серед усієї сукупності та пошук перспективних напрямів їх вирішення є сьогодні ключовими завданнями. Особливий акцент необхідно зробити на дослідженні питань підвищення ефективності функціонування підприємств нафтогазового сектору та створення передумов для стимулювання процесів модернізації через активізацію інвестицій у цю галузь.

Метою статті є аналіз поточного стану нафтогазового сектору України; виявлення цільового спектру проблем, які вимагають негайного вирішення; дослідження світового досвіду щодо вирішення проблематики зазначеного характеру, а також дослідження можливості адаптації та застосування такого досвіду в умовах сучасного соціально-економічного стану України.

Результати дослідження.

Для виявлення цільового спектру проблем нафтогазового комплексу необхідно розглянути особливості та основні тенденції розвитку цієї галузі в Україні.

Наявність достатніх покладів нафти та газу в Україні створює передумови для забезпечення енергетичної незалежності в найближчий період. За даними ОПЕК, українські поклади нафти становлять приблизно 53 млн. т, а природного газу – понад 950 млрд. m0nkrus [7]. Відповідно до Державного балансу запасів корисних копалин, в Україні налічується 402 родовища вуглеводнів, з яких у промислового розробленні знаходяться лише 269. За попередніми даними, розвіданих запасів за нинішніх темпів видобутку вистачить на 22 роки [8].

Головною проблемою є те, що більша частина розвіданих родовищ майже відпрацьована (85% нафтових і 77% газових [8]), таким чином, продовження видобутку на таких територіях є економічно недоцільним. Для підтримання і збільшення рівня видобування вуглеводнів держава повинна створити сприятливі інвестиційні умови для суб'єктів цього сектору. Це, своєю чергою, сприятиме не стільки пожвавленню економіко-фінансових процесів у галузі, скільки форсуванню геолого-розвідувальних та промислових робіт.

Проаналізувавши зміну основних показників ринку природного газу України (табл. 1), можна стверджувати про наявність загальних позитивних змін у галузі.

Україні вдалося подолати залежність від російського імпорту. Починаючи з 2015 р. держава здійснює більшість закупок природного газу в Угорщині, Словаччині та Польщі, співпрацюючи з такими європейськими операторами, як FGSZ, Eustream та Gas-System S.A.

Згідно з Енергетичною стратегією України на період до 2035 р., планується зменшити частку природного газу в енергобалансі країни з 35% до 25% [9]. Упродовж останніх п'яти років спостерігається скорочення загального споживання природного газу з 50,2 до 28,4 млрд. m0nkrus. Серед можливих причин:

- падіння економічної активності та зменшення промислового виробництва;
- підвищення тарифів на внутрішньому ринку;
- втрата частини територій унаслідок військових дій;
- підвищення енергоефективності окремих підприємств.

Незважаючи на стрімке падіння рівня споживання природного газу, Україна не в змозі повністю забезпечити внутрішній попит за рахунок власних ресурсів. Так, у 2017 р. обсяг імпорту газу збільшився порівняно з попереднім періодом на 3 млрд. m0nkrus. Поряд із тим коефіцієнт енергетичної залежності стрімко падає з 2015 по 2018 р.

Важливим елементом газового сектору є транзит природного газу до країн Європи. У 2017 р. транзит української ГТС становив 93,5 млрд. m0nkrus газу (це на 13,7% більше за показники минулого року) [7]. Серйозним викликом для України може стати реалізація Росією проектів «Північний потік-2» та «Турецький потік», які спрямовані на розбудову газопроводів в обхід України. За попередніми оцінками НАК «Нафтогаз», Україна може втрачати до 25% транзиту природного газу починаючи вже з 2020 р. [10].

Загалом Україна досягла позитивних результатів у перебудові ринку природного газу. Наприкінці 2016 р. було укладено договори з трьома європейськими постачальниками (Engie, DufEnergyTrading SA та TrailStoneEnergy LLC) на транспортування та зберігання природного газу в українських ПГЗ [7, с. 26]. Використання газових сховищ трейдерами в Україні дає можливість регулювати сезонні коливання цін на газ. У подальшому є перспективи перетворення Західного комплексу зберігання газу (ЗКПЗГ) в Україні на один з європейських газових хабів. Однак, урахувавши європейський досвід розвитку енергетичної галузі, для цього необхідно виконати низку завдань, насамперед:

- розробити техніко-економічне обґрунтування проекту;
- створити біржу для функціонування хабу;
- законодавчо забезпечити рівні умови для всіх учасників ринку.

Така інтеграція газосховищ України до європейської системи газопостачання сприятиме пришвидшенню лібе-

Таблиця 1

Динаміка показників ринку природного газу в Україні

Показник	Рік				
	2013	2014	2015	2016	2017
Обсяг споживання, млрд. м ³	50,2	42,6	33,7	32,4	28,6
Видобуток газу, млрд. м ³	21,4	20,3	19,8	20,18	20,8
Імпорт природного газу, млрд. м ³	27,9	19,6	16,4	11,1	14,1
Обсяги транзиту територією України, млрд. м ³	86,1	62,1	67,07	82,2	93,5
Обсяг дефіциту, млрд. м ³	28,8	22,3	13,9	12,2	7,9
Коефіцієнт енергетичної залежності, %	57,4	52,3	41,25	37,7	27,3

Джерело: складено на основі [7; 10]

ралізації ринку газу та створить сприятливий інвестиційний клімат.

Проаналізувавши ринок нафти та нафтопродуктів, можна відзначити декілька негативних трендів. Нафтопереробна сфера є однією з низькоєфективних ланок у нафтогазовому секторі України. Із шести нафтопереробних заводів п'ять зупинили свою діяльність; виробництво нафтопродуктів у 2017 р. здійснювали лише Кременчуцький НПЗ та Щебелинський ГПЗ.

Про необхідність перебудови нафтового сектору свідчить і постійне зростання показників імпорту нафти та нафтопродуктів. За даними НАК «Нафтогаз України», імпорт нафтопродуктів за 2017 р. збільшився у 2,5 рази (на 442 млн дол. більше за попередній період). Загалом Україна вимушена імпортувати приблизно 80% нафтопродуктів через неспроможність українських виробників забезпечити споживчий попит [10].

Головним викликом для розвитку внутрішнього ринку нафтопродуктів в Україні є непрозорість роздрібного ринку палива та розповсюдження нелегальних точок торгівлі скрапленим вуглеводневим газом (СВГ) і паливом. Відповідно до джерел Нафтогазової асоціації України, частка тіншового ринку СВГ за 2017 р. становила 73% [11]. Ключовим чинником поширення нелегальних пунктів продажу пального стає диспропорція у ставках базового акцизного збору на легкі види палива. Для вирішення цієї проблеми необхідно розробити чіткі та прозорі процедури відкриття малих АЗС та змінити механізм нарахування акцизного податку на СВГ та легкі види палива.

За даними Міністерства енергетики та вугільної промисловості, Україна зменшує обсяги видобутку нафти та газового конденсату впродовж останніх кількох років. Можливості збільшувати обсяг видобутку обмежені, адже основні родовища вичерпуються, а потенційні потребують значних інвестицій. Так, із 2013 по 2017 р. обсяг видобутку впав із 3,3 до 2,3 млн. т/рік (рис. 1) [12].

Окрім того, що держава не створює необхідних сприятливих умов для фінансових вливань, вона контролює галузевий ринок. Понад 90% внутрішнього видобутку нафти припадає на НАК «Нафтогаз України». З одного боку, цей сектор є стратегічно важливим для держави, адже дає змогу вирішувати питання енергобезпеки. З іншого боку, такий політико-адміністративний вплив суттєво обмежує розвиток підприємств галузі та створює перешкоди у прийнятті ефективних управлінських рішень.

Серед основних причин стагнації українського нафтовидобувного сектору виділимо такі:

– неналежний рівень інвестицій у розвідувально-бурильні роботи;

– застаріла виробничо-технічна база, що призводить до високої собівартості добування покладів;

– безсистемне та повільне реформування нафтогазового сектору;

– наявність адміністративних бар'єрів та тиску з боку держави.

Загалом проведення пошуково-розвідувальних робіт має низькі темпи приросту та характеризується невиконанням плану (табл. 2) [7, с. 12].

На нашу думку, основні причини занепаду галузі такі.

1. Недостатня кількість ліцензійних площ для видобувних компаній. Так, за 2017 р. Державною службою геології та надр України було проведено лише два аукціони з продажу спецдозволів, що значно гальмує розвиток видобутку в країні.

2. Необхідність внесення комплексних змін до Земельного кодексу України. Особливо важливим є спрощення процедури реєстрації та механізму введення родовищ у розроблення. Уряд повинен переглянути питання відміни мораторію на зміну цільового призначення земельних ділянок, які є перспективними для видобувних робіт.

3. Високі ставки рентної плати на видобуток нафти та газового конденсату. Ставка ренти на видобування корисних копалин коливається від 14% до 45% залежності від типу та глибини родовища (рис. 2) [13].

У більшості країн Європи зі значним обсягом видобутку нафти та газу можна побачити значно нижчі ставки рентної плати (рис. 3) [7, с. 11]. Така політика уряду зі зменшення фіскального тягаря є більш обґрунтованою, адже у зв'язку зі зниженням світових цін на нафту більшість проектів із видобування стає нерентабельною. Україні слід проаналізувати досвід західних

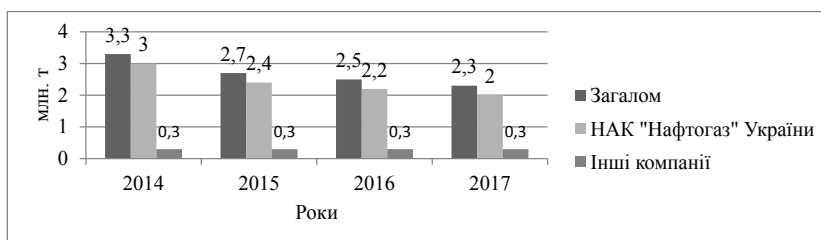

Рис. 1. Видобуток нафти та газового конденсату в Україні, млн. т

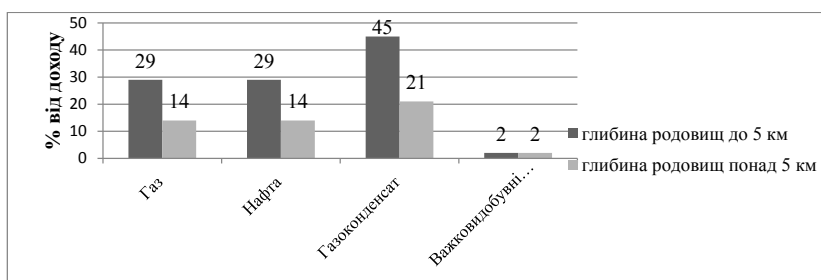

Рис. 2. Ставка рентної плати в Україні для видобутку нафти, газу та конденсату у 2017 р., %

Таблиця 2

Обсяги розвідувальних робіт та експлуатаційного буріння станом на 1 січня 2018 р., тис. км

Показники	Пошуково-розвідувальне буріння	Експлуатаційне буріння
2017 р., план	110,0	120,25
2017 р., факт	105,53	100,25
Виконання плану, %	96,0	83,0
2016 р., факт	92,0	94,3
2017 р. до 2016 р., %	115,0	106,0

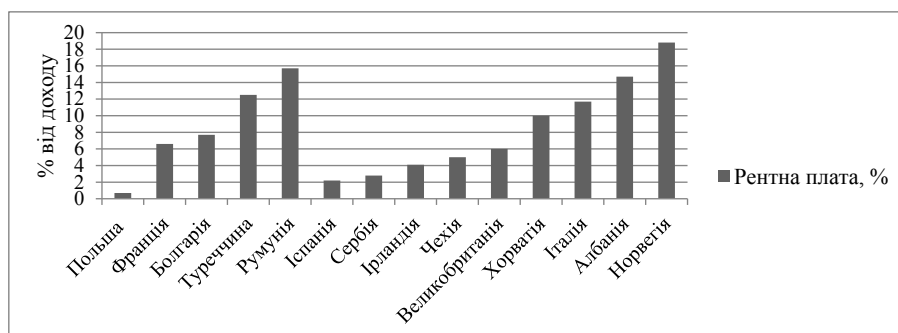

Рис. 3. Ставка рентної плати у Європі станом на 2017 р., %

країн та реформувати систему оподаткування нафтогазового сектору.

Окрім того, у нафтогазовому секторі є чимало процедур, які провокують невизначеність для інвесторів. Пріоритетними напрямками роботи держави мають стати такі.

1. Фінансовий сектор. Валютне регулювання в Україні створює низку обмежень для іноземних інвестицій у нафтогазовий сектор. Передусім необхідно лібералізувати правила обміну іноземних валют, що дасть можливість прискорити розрахунки в транскордонному режимі. Наступним кроком повинно бути скасування обов'язкового продажу валютної виручки та зняття обмеження щодо виплати дивідендів. Валютне регулювання має бути максимально гнучким, даючи можливість економічним суб'єктам ефективно діяти на міжнародних ринках.

2. Узгодження деяких Положень бухгалтерського обліку України (П(с)БО) з Міжнародними стандартами фінансової звітності (МСФЗ). П(с)БО не має жодних указівок щодо обліку витрат на стадії розроблення корисних копалин. Міністерство фінансів має надати чіткі роз'яснення щодо практичного застосування норм П(с)БО, пов'язаних з операціями розвідки та дослідно-промислових розробок.

3. Внесення змін до Податкового кодексу України. Чинна редакція ПКУ, наприклад, не регулює питання щодо списання витрат на свердловини, які виявилися неуспішними. Ця операція розглядається фіскальною службою як ліквідація основних засобів за власним рішенням із подальшим нарахуванням ПДВ на залишкову вартість таких свердловин.

У ПКУ необхідно внести зміни до визначення інжинірингових послуг, які не мають включати витрати, пов'язані з виконанням ліцензійних угод на розвідку та розроблення. Нині у разі надання такого виду послуг стягується податок у розмірі 15% від доходу [14], що призводить до виникнення подвійного оподаткування. Таким чином, сплата додаткового податку до суми наданих послуг провайдером-нерезидентом збільшує вартість контракту та потребує додаткових коштів від інвестора.

Важливим заходом буде введення дозволу на консолідацію податків на основі досвіду країн із розвинутою економікою. Такий крок дасть можливість зменшити витрати компаній на консолідованій основі та зробить ціноутворення більш прозорим і орієнтованим на ринок.

Висновки. Проаналізувавши стан нафтогазового сектору України, можна стверджувати про нерівномірність його розвитку. Так, ринок природного газу продовжує динамічно розвиватися та має високу конкурентоздатність. Держава створює передумови для його подальшої лібералізації та інтеграції до європейського ринкового простору, проте реалізація цього процесу є надзвичайно повільною. У рамках стратегії енергетичної безпеки позитивними є тенденції щодо скорочення споживання та поступове збільшення обсягів видобутку природного газу. Потенційними проблемами для економіки країни можуть стати поступове зниження транзиту газу до країн Європи після будівництва «Північного потоку-2» та «Турецького потоку». З іншого боку, відкритість українського газового ринку європейським постачальникам та проведення подальших реформ створюють передумови для перетворення України в надійний плацдарм для біржової торгівлі газом. Сьогодні є реальні підстави для створення Східноєвропейського газового хабу на території України.

Ринок нафти та нафтопродуктів вимагає проведення більш комплексних реформ. Постійне зменшення видобутку сирої нафти, монополізація галузі, висока імпортозалежність – основні проблеми нафтового сектору в останні роки. Стагнаційні процеси у нафтопереробці свідчать про необхідність оновлення виробничо-технічної бази НПЗ, що дасть змогу знизити собівартість виробництва та підвищити якість нафтопродуктів.

На нашу думку, розвиток нафтогазовидобувного сектору є пріоритетним напрямом держави в рамках стратегії досягнення енергетичної незалежності. Подальшого дослідження потребують можливі шляхи щодо стимулювання геологорозвідувальних робіт та створення сприятливого інвестиційного клімату в нафтовидобувній сфері. Основними напрямками діяльності уряду мають стати: вдосконалення фіскальної політики, внесення змін до Земельного та Податкового кодексів, валютно-кредитне регулювання та спрощення адміністративних процедур. Суттєво важливими є питання внутрішнього регулювання ринку палива та зменшення його тіньової частини. Системні й комплексні зміни сприятимуть просуванню нафтогазового сектору в правильному напрямі та матимуть позитивні наслідки для всієї економіки України.

Список використаних джерел:

1. Стрекаль О.О. Проблеми і пріоритети забезпечення ефективності діяльності державних підприємств нафтогазового сектору України. Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. 2015. № 1(18). С. 46–54.
2. Запхуляк І.Б. Сучасний стан та проблеми розвитку газотранспортної системи України в контексті євроінтеграційних процесів. Науковий вісник Придніпровської державної академії будівництва та архітектури. 2017. № 3. С. 47–52.
3. Квасній Л.Г. Ефективний розвиток нафтогазового комплексу як важлива умова економічної безпеки ринку енергоносіїв. Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка. 2007. № 1(5). С. 212–217.
4. Засадко В.В. Перспективи транскордонної співпраці України в енергетичній сфері в контексті Європейської політики сусідства. Збірник наукових праць ЛНТУ. 2009. № 6(23). С. 23–31.

5. Полянська А.С. Пріоритети розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств нафтогазового комплексу на шляху до інтеграції вітчизняного ПЕК у європейський економічний простір. Науковий вісник ІФНТУНГ. 2013. № 2 (35). С. 213–219.
6. Геєць В.М. Питання взаємопов'язаного розвитку економіки та енергетики України. Вісник НАН України. 2006. № 2. С. 7–28.
7. Енергетична галузь України: підсумки 2016 року / Український центр економічних і політичних досліджень ім. О. Розумкова. Київ, 2017. С. 7–56.
8. Розвіданих запасів газу в Україні вистачить на 22 роки видобутку / УНІАН. URL: <https://economics.unian.ua/energetics/2343367-rozvidanih-zapasiv-gazu-v-ukrajini-vistachit-na-22-roki-vidobutku.html> (дата звернення: 03.06.18).
9. Нова енергетична стратегія України на період до 2035 р. URL: <http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/doccatalog/document?id=245213112> (дата звернення: 05.06.18).
10. НАК «Нафтогаз України». Офіційний сайт компанії. URL: <http://www.naftogaz.com> (дата звернення: 08.06.18).
11. Нафтогазова асоціація України. Офіційний сайт. URL: <http://oilers.org.ua/uk> (дата звернення: 08.06.18).
12. Міністерство енергетики та вугільної промисловості України. URL: <http://mpe.kmu.gov.ua> (дата звернення: 09.06.18).
13. Податковий кодекс України. Ст. 252. Рентна плата за користування надрами для видобування корисних копалин. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 12.06.18).
14. Податковий кодекс України. Ст. 185. Податок на додану вартість операцій з постачання послуг замовникам – нерезидентам, які не мають в Україні постійного представництва. URL: <http://dp.sfs.gov.ua/baner/podatkovi-konsultatsii/konsultatsiia-yuridichnih-osib/69318.html> (дата звернення: 12.06.18).

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ УКРАИНЫ В НЕФТЕГАЗОВОМ СЕКТОРЕ

Аннотация. В статье проведен анализ результатов теоретических и практических исследований состояния нефтегазового сектора Украины. Комплексно рассмотрены ключевые экономические показатели и выявлены общие тенденции рынка нефти и газа. Определены основные причины стагнации нефтегазового сектора. Предложены рекомендации по устранению негативных последствий функционирования нефтегазового комплекса и повышению его инвестиционной привлекательности в контексте инновационного развития отечественной экономики. Обоснована необходимость активизации деятельности по демонаполизации и созданию конкурентных, прозрачных энергетических рынков в соответствии со стандартами ЕС через регуляторные реформы. Доказана целесообразность внесения изменений в законодательные акты и системы валютно-финансового и кредитного регулирования в сфере уменьшения политико-административного давления на внутреннем рынке энергоресурсов и упрощения административных процедур.

Ключевые слова: нефтегазовый сектор, добыча нефти и газа, энергетическая безопасность, рынок энергоресурсов, инвестиционный климат.

PROBLEMS AND PROSPECTS OF UKRAINE IN OIL AND GAS SECTOR

Summary. The article analyzes the results of theoretical and practical studies of the condition of the oil and gas sector in Ukraine. The key economic indicators have been comprehensively reviewed and the general trends of the oil and gas market have been revealed. The main reasons for the stagnation of the oil and gas sector are identified. Recommendations aiming to eliminate the negative consequences of the functioning of the oil and gas complex and increasing its investment attractiveness in the context of innovative development of the domestic economy are proposed. The necessity of intensification of demonopolization activities and creation of competitive, transparent energy markets in accordance with EU standards through regulatory reforms is substantiated. The expediency of changes in legislative acts and systems of monetary, financial and credit regulation in the sphere of reducing political and administrative pressure in the domestic market of energy resources and simplifying administrative procedures is proved.

Key words: oil and gas industry, oil and gas production, energy security, market of energy resources, investment climate.